

Thilo Sarrazin, **Deutschland schafft sich ab: Wie wir unser Land aufs Spiel setzen**. 15., durchgesehene Auflage. München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2010. 466 s. ISBN 978-3-421-04430-3

Už po pěti týdnech od uvedení na trh na konci srpna 2010 se kniha politika a ekonoma Thila Sarrazina *Deutschland schafft sich ab*¹ stala v Německu nejprodávanejší politickou odbornou publikací od německého autora během posledního desetiletí. Úvodní náklad 25 000 výtisků byl rozebrán ještě před oficiálním uvedením knihy na trh po zveřejnění úryvků v týdeníku *Der Spiegel* a deníku *Bild*. Kniha se okamžitě stala bestsellerem. Do konce roku 2010 nakladatelství Deutschland Verlags-Anstalt ohlásilo prodej přes 1,2 miliónu výtisků v patnácti vydáních.² Publikace se proměnila v německou „bibli odpůrců islámu“³ a vyvolala ohlas daleko přesahující hranice Německa, především kvůli provokativním tezím, které se pohybují na tenké linii mezi xenofobií a rasismem a svou ostře nacionalistickou rétorikou připomíná podhoubí, na kterém Adolf Hitler vybudoval svou ideologii nadřazenosti jedné rasy nad ostatními.

Kolem Sarrazinovy knihy i jeho osoby se rozpoutala vášnivá a vyostřená celospolečenská debata. Na základě politického tlaku Sarrazin musel opustit svou funkci v předsednictvu Spolkové banky, SPD zahájila (již podruhé) řízení o jeho vyloučení ze strany. Někdejší finanční senátor v Berlíně (2002–2009) na čtyřech stovkách stran publikace s podtitulem „Jak dáváme naši zemi v sázku“ tematizuje nejpálčivější hospodářské a společenské problémy současného Německa. V analýze krize sociálního státu, stárnutí společnosti, dlouhodobě klesající porodnosti a především otázky přistěhovalectví a integrace imigrantů hledá odpověď na otázku, zda se „nám v Německu daří trvale mobilizovat dostatečnou inteligenci, pílí a nasazení [...] k udržení dosažené úrovně, její obraně a jejímu rozvoji v celosvětové konkurenci“ (s. 32).

Kniha nepřichází s žádnými dosud neznámými poznatky, spíše mezi nimi hledá a konstruuje nové souvislosti: Sarrazin předpovídá Německu pozvolný pád pod úroveň Číny a Indie a jako hlavní příčinu uvádí intelektuální úpadek obyvatelstva v důsledku nižší porodnosti vzdělané třídy a nekontrolované imigrace nevzdělaných muslimů z Turecka, Blízkého a Středního východu a Afriky. Pro svou argumentaci hledá oporu v úředních statistikách a datech nevládních organizací, odborných studiích, ovšem také v citátech převážně sobě

¹ Doslovný překlad názvu knihy z němčiny do jiného jazyka je nesnadný, protože sloveso „abschaffen“ (zrušit, odstranit, zbavit se) se v běžné řeči se zvrtným zájmenem „sich“ používá v hovorové řeči pouze v jihozápadním Německu a Švýcarsku ve smyslu „upracovat se“. Srov. *Deutsches Universales Wörterbuch A–Z*. 3., neu bearbeitete Auflage (Mannheim: Dudenverlag, 1996), 66. Thilo Sarrazin chce pravděpodobně naznačit, že Německo dělá něco, co by za normálních okolností se sebou nikdo rozumně myslící neudělal. V tomto smyslu lze titul knihy přeložit do češtiny jako „Německo se ničtí“, „Německo se zničit“, volněji též jako „Německo míří do propasti“ nebo též „Německo si kope vlastní hrob“.

² HB Berlin, „Thilo Sarrazin scheidet Millionen“, *Handelsblatt*, 17. 12. 2010, <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/bestseller-autor-thilo-sarrazin-scheidet-millionen;2714860>.

³ Roland Preuß, „Eine Bibel für Islamgegner“, *Süddeutsche Zeitung*, příloha Jahresrückblick 2010, 31. 12. 2010, V2/4.

nakloněných politologů či sociologů, v několika případech pak přidává postřehy své manželky Ursuly, která je učitelkou na základní škole v Berlíně, či svoje vlastní ze svého dětství nebo politické praxe. Z metodologického hlediska tak kniha stěží vyhovuje standardům odborné práce, protože metodou je de facto kompilace na základě do velké míry účelového sběru dat a názorů a jejich následná velmi jednostranná interpretace, což má v mnohých případech za následek pouze zkrslující závěry, které postrádají potřebnou analytickou hloubku. Publikace tak připomíná – i vzhledem k užitému jazyku, který spadá více do publicistického než odborného funkčního stylu – spíše politický pamflet.

Absence jednotného analytického přístupu se odráží i ve struktuře knihy. Sarrazin svůj text rozdělil do devíti kapitol, ty se ovšem velmi volně prolínají a často se v nich opakují podle autora klíčové údaje a ideje. V první třetině knihy Sarrazin vytváří půdu pro své argumenty. Nejprve ve stručné exkurzi do minulosti nachází příčinu rozpadu velkých říší a civilizací v jejich multikulturnosti, která se vymkla kontrole státní moci: pro fungující stát je žádoucí homogenní společnost založená na jednom národě. Následně nabízí pohled do budoucnosti, v němž za pomoci orientačních modelů a prognóz vývoje hospodářství a demografie – u nichž je třeba ptát se na jejich vypovídající hodnotu – varuje před ekonomickým propadem Německa v porovnání s dalšími industrializovanými zeměmi. Až ve třetí kapitole, nazvané „Známky úpadku“, se Sarrazin věnuje současnosti a nabízí katalog proměnných, které podle něho poukazují na propad Německa: nízká porodnost, stále větší heterogenost společnosti kvůli imigraci, celkově klesající produktivita práce kvůli zhoršujícím se výsledkům ve vzdělávacím systému a růstu spodní vrstvy chudých a nevzdělaných na úkor inteligentních lidí, kteří jsou nositeli inovace a pokroku a zárukou uchování dosaženého standardu. V následujících kapitolách jsou pak tyto myšlenky rozpracovány: přes výklad vztahu mezi chudobou a nerovností mezi lidmi se Sarrazin dostává ke kritice sociální a školské politiky a celou svou argumentaci spojuje v klíčové, sedmé kapitole „Přistěhovalectví a integrace“, v níž jako hlavní nebezpečí identifikuje přistěhovalce vyznávající islám. V posledních dvou kapitolách pak nabízí svůj návod na demografickou „záchranu situace“.

Hlavní Sarrazinovy teze byly německé veřejnosti známé již dávno před uvedením publikace, a tak ani v tomto ohledu publikace v podstatě nenabízí nic nového: Thilo Sarrazin, který proslul jako první berlínský senátor financí v poválečných dějinách, který díky razantním a nepopulárním škrtům dokázal v roce 2007 předložit rozpočet, který skončil v přebytku,⁴ vešel do obecného povědomí jako ostrý kritik nestřídmosti německého sociálního státu a domnělé dezintegrace přistěhovalců v Berlíně a celém Německu, zejména muslimů.

Během diskuse o tom, jestli člověku stačí 4,25 eur na jídlo denně, si Sarrazin – od roku 1974 člen SPD – nechal dietologem schválit třídenní jídelníček, aby dokázal, že už za 3,76 eur denně se člověk může „zcela zdravě, kvalitně a úplně dostatečně“ najíst. V reakci na zvýšení cen energií v létě 2008 zavrhl ideu zvláštního tarifu pro sociálně slabé a místo toho doporučil lidem přemýšlet o tom, „jestli nemohou rozumně žít při pokojové teplotě 15 až 16 stupňů s jedním svetrem navíc“. Hlavním terčem jeho cynických poznámek se však stali muslimové,

⁴ sam/AFP, „Berlin schaffte erstes Etatplus seit dem Krieg“, *Spiegel Online*, 9. 1. 2008, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,527721,00.html>.

jichž v osmdesátimiliónovém Německu žijí přibližně čtyři miliony. V září 2009 Sarrazin – již ve funkci člena představenstva Spolkové banky – v interview s časopisem *Lettre International* prohlásil, že nemusí respektovat někoho, „kdo v tomhle státě žije, odmítá ho, rozumně se nestará o vzdělání svých dětí a neustále produkuje nové holčičky s šátky na hlavě“, což podle něho platí pro 70 % berlínských obyvatel tureckého a 90 % obyvatel arabského původu.⁵ Spolková banka se od prohlášení svého vrcholného představitele distancovala a berlínská SPD zahájila – nakonec neúspěšně – řízení o vyloučení politika ze strany.

Uvedení knihy *Deutschland schafft sich ab*, kterou si u autora objednal nakladatelství Deutsche Verlags-Anstalt, tak bylo velmi očekávanou událostí, tím spíše, že se sám Sarrazin ještě v červnu 2010 postaral o její publicitu provokativní tezí, že „existuje rozdílné množství skupin obyvatelstva s různou inteligencí“, takže „přirozenou cestou průměrně hloupneme“, zároveň naznačil, že vinu je třeba hledat zejména u přistěhovalců z muslimských zemí, kteří jsou hůře vzděláni než ostatní imigranti a mají mnohem více dětí než Němci.⁶

Všechny zmíněné citáty tvoří myšlenkovou páteř knihy, všechny lze nalézt přímo na jejích stránkách na různých místech. Sarrazin tak především na základě své berlínské zkušenosti nabízí analýzu současného Německa, a to z pozice člověka, pro něhož jsou stát a národ (v etnickém slova smyslu) rovnocenné, ba téměř totožné kategorie, a pro kterého je nemyslitelné akceptovat skutečnost, že přibližně každý pátý obyvatel, tedy 15 milionů lidí, má v nejlidnatější zemi EU migrační původ: „Chtěl bych, aby moji potomci za 50 stejně jako za 100 let žili v takovém Německu, kde se bude mluvit německy a v němž se lidé budou cítit být Němci, v zemi, která udržela a rozvinula svůj kulturní a duševní potenciál, která je ukotvena v Evropě národních států.“ (s. 392)

Už před oficiálním vydáním knihy byl Sarrazin na základě zveřejněných úryvků obviněn z rasismu, protože předpokládá odlišnou inteligenci u různých etnických skupin obyvatelstva. Vlnu nevole vyvolala hlavně jeho slova v interview pro týdeník *Welt am Sonntag*: „Všichni Židé sdílejí určitý gen, Baskové mají určité geny, které je od ostatních odlišují.“⁷ O tom, jakou váhu Sarrazin poznatkům genetiky pro svou argumentaci přikládá, vypovídá i to, že se v jeho textu čtyřikrát opakuje informace, že podle výzkumů je lidská inteligence dědičná z 50 až 80 %, čímž naznačuje, že sociální prostředí a výchova mají na intelektuální potenciál člověka a jeho rozvoj pouze sekundární, ba marginální vliv. Sarrazin se v každém novém vydání své knihy od září 2010 v předmluvě brání, že na žádném místě v textu netvrdí, že určité etnické skupiny jsou geneticky podmíněně „hloupější“ než jiné. V klíčové kapitole „Znamení úpadku“ to sice nepíše přímo, ale jeho argumentace to minimálně naznačuje. Sarrazin se opírá o výše zmíněný poznatek psychologů o dědičnosti inteligenčního

⁵ Seznam kontroverzních citátů Thila Sarrazina viz např. Kai Beller, „Thesen zur Integration: Sarrazin empört Merkel“, *Financial Times Deutschland*, 25. 8. 2010, <http://www.ftd.de/politik/deutschland/:thesen-zur-integration-sarrazin-empoert-merkel/50160896.html?page=2>.

⁶ phw/dpa, „Einwanderer-Schelte. Sarrazin erklärt die Verdummung der Deutschen“, *Spiegel Online*, 10. 6. 2010, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,700031,00.html>.

⁷ Andrea Seibel, Heinrich Schuhmacher a Joachim Fahrún, „Mögen Sie keine Türken, Herr Sarrazin?“, *Welt Online*, 29. 8. 2010, <http://www.welt.de/politik/deutschland/article9255898/Moegen-Sie-keine-Tuerken-Herr-Sarrazin.html>.

potenciálu a s odvoláním na Charlese Darwina, Gregora Mendela a zakladatele moderní eugeniky Francise Galtona předpokládá rozdílnou inteligenci u různých ras – byť nehovoří přímo o lidech, ale obecně o savcích: „Každý chovatel psů nebo koní žije z toho, že existují velké rozdíly v temperamentu a profilu nadání zvířat a že tyto rozdíly jsou dědičné. To také znamená, že některá zvířata jsou jednoduše podstatně hloupější nebo podstatně inteligentnější než srovnatelná zvířata jejich rasy.“ (s. 92) Přestože tematizuje především vědecky doložené úzke souvislosti intelligenčního výkonu s příslušností k (vzdělané či nevzdělané) třídě obyvatelstva, zároveň poukazuje na výzkumy z počátku 20. století, které u Židů zjistily o 15 bodů vyšší IQ než u jiných evropských národů a jejich potomků, což prisuzuje „mimořádnému selektivnímu tlaku“, kterému byli Židé v křesťanském prostředí po dlouhá staletí vystaveni. O Židech sice explicitně nehovoří jako o etnické skupině (současně poukazuje na údajně vyšší inteligenci dětí evangelických farářů), avšak zároveň se odvolává na rakouského psychologa Wilhelma Peterse, podle jehož poznatků z 20. let 20. století „nelze vyloučit dědičné rozdíly mezi národy také v duševní oblasti“. (s. 96).

Právě zde se nejvíce ukazuje Sarrazinova manipulativnost v práci s prameny a informacemi obecně. Jeho výklad o dědičnosti inteligence totiž Petersem končí, další vývoj psychosociologie až do současnosti je zachycen víceméně pouze v poznámkovém aparátu na konci knihy. Zcela tak chybí informace o následném vývoji a katastrofálních důsledcích sociálního darwinismu a eugeniky, tedy vědy o tom, jak prostřednictvím poznatků z genetiky zúšlechtit lidskou rasu, a to i za pomoci nedobrovolných sterilizací, následně aplikovaných v řadě zemí, zejména v Německu, USA nebo Švédsku. Eugenika dosáhla vrcholu celosvětového rozvoje v meziválečném období a své příznavce našla i v Československu. Hlavní premisou pro sterilizaci duševně či tělesně slabších jedinců byla podle jedné z hlavních představitelk československého eugenického hnutí Jarmily Veselé skutečnost, že „v zemích s vysokou civilizační úrovní se rozmnožují poměrně více méněcenné složky obyvatelstva než průměrně a nadprůměrně nadané vrstvy“, přičemž „rozmnožuje-li se jedna skupina obyvatelstva více než druhá, změní se jejich číselný poměr již během 50 let velmi podstatně“.⁸ Právě tato úvaha je jednou z hlavních Sarrazinových tezí. Klíčovou pak je definice „méněcenných složek obyvatelstva“ a způsob, jakým je s těmito lidmi zacházeno. Ad absurdum toto uvažování dovedl Hitlerův režim: v roce 1933 byl v Německu nejprve přijat tzv. sterilizační zákon, který se stal podkladem pro násilnou sterilizaci lidí trpících tělesnými vadami či duševními chorobami. Od roku 1939 pak v rámci proslulého programu Aktion T4 začala „euthanasie“, tedy systematické zabíjení „neplnohodnotných jedinců“, ve velkém množství dětí; podle obsáhlé dokumentace německého Spolkového archivu bylo do konce války prostřednictvím léků, vyhladověním či v plynových komorách zlikvidováno přes 200 000 lidí.⁹ Vrcholem eugenického uvažování

⁸ Jarmila Veselá, *Sterilizace: problém populační, sociální a kriminální politiky* (Praha: Mazáč, 1937), s. 17. Citováno dle Tibor Vojtko, *Sterilizace prismatem československého eugenického hnutí*, in *Sborník 12. celostátního kongresu k sexuální výchově v ČR* (Pardubice: SPRSV, 2004) 234–245.

⁹ Inventář pramenů k nacistickým zločinům v rámci programu eutanázie s komentářem viz Harald Jenner, *Quellen zur Geschichte der „Euthanasie“ – Verbrechen 1939–1945 in deutschen und österreichischen Archiven. Ein Inventar* (Berlin: Bundesarchiv, 2003). Vedle toho jsou v archivu zpracovány i prameny z českých a polských archivů.

v nacistickém Německu se pak stalo vyhlašování „rasově podřadných“ národů, zejména Židů a Romů, ale též Slovanů s důsledky, které jsou obecně známé. Sarrazin se však této linii důsledně vyhýbá a celé nacistické období redukuje do jediné věty: „Pro německé nadlidi byl test inteligence, u něhož měli Židé výsledek 115, němečtí nadlidé proti tomu ovšem průměrně jen 100, neakceptovatelný.“ (s. 97)

Sarrazinovo – ať už jakékoliv – stanovisko vůči eugenice by bylo žádoucí nejen na základě historické odpovědnosti Německa, ale také proto, že argumentace celé knihy je postavená právě na základní eugenické premise, podle níž v určitých skupinách obyvatelstva rozdily v inteligenčním potenciálu existují – když ne explicitně ve skupinách etnických, tak ve skupinách, které Sarrazin identifikuje jako chudé a nevzdělané vrstvy, do nichž podle něho ovšem spadá velká většina imigrantů z turecké, arabské (a v některých případech také africké) oblasti. Právě ti jsou v řadě oblastí označeni jako hlavní nebezpečí pro německou stabilitu, neboť tvoří velkou část příjemců sociálních dávek Hartz-IV, vykazují mnohem vyšší porodnost než německé ženy (resp. ženy dalších velkých skupin imigrantů) a druhá a třetí generace se stále zhoršuje ve vzdělávacím systému, a tím pádem „dědí“ úroveň vzdělanosti svých rodičů. Jako klíčový problém pak Sarrazin v kapitole „Přistěhovalectví a integrace“ identifikuje islám: „Přistěhovalecké a integrační problémy, o kterých má cenu mluvit a které se časem samy automaticky nevyřídí, jsou dnes v Německu výlučně s imigranty z Turecka, Afriky, Blízkého a Střední východu, kteří jsou z více než 95 % muslimského vyznání.“ (s. 260)

Zejména v této části knihy Sarrazin velmi selektivně pracuje se statistickými údaji a v mnoha případech svá tvrzení dostatečně nedokládá: zpochybňuje oficiální data, podle nichž žijí v Německu zhruba 4 milióny muslimů, a odhaduje, že jejich počet v zemi může dosahovat 6 až 7 miliónů – na základě této kalkulace pak operuje s tím, že až 45 % imigrantů v Německu vyznává islám a na tuto skupinu připadá 70 až 80 % problémů imigrantů v oblasti vzdělání, pracovního trhu, sociálních dávek a kriminality. (s. 262) Zatímco sám připouští, že neexistují „dostatečně vypovídající empiricko-statistické analýzy o tom, zda gastarbeiteři a jejich rodiny vůbec přispěli nebo přispějí k blahobytu v Německu“ (s. 260), čímž nevylučuje opak, vzápětí tvrdí, že muslimští imigranti „stojí na základě své nízké zaměstnanosti a vysokých nároků na sociální dávky státní kasu více, než do ní svou hospodářskou přidanou hodnotou přispějí“. (s. 267) V případě, že by to tak bylo, nebyl by pro Sarrazina jako diplomovaného ekonoma problém toto tvrzení doložit konkrétními daty či studii – místo toho se však odvolává na tvrzení známého konzervativního nizozemského sociologa a nesmlouvavého kritika islámu Paula Scheffera. Na základě citátů Scheffera nebo německé feministky a socioložky tureckého původu Neclý Kelekové pak Sarrazin označuje islám (zejména v kontrastu s křesťanstvím) jako zpátečnické, nereformovatelné náboženství potlačující práva žen, které znamená pro západní hodnoty přímé ohrožení a je také důvodem pro špatnou integraci do školského systému i pracovního trhu: opět na základě zkreslující interpretace různých dat autor dovozuje, že „silná křesťansko-náboženská orientace posiluje vůli k pracovnímu výkonu a integraci na pracovním trhu, silná muslimsky-náboženská orientace zdá se vůli k integraci a výkonu brzdí“. (s. 286)

Sarrazin ve své knize přitom nekritizuje pouze domnělou pohodlnost či přímo lenost muslimů, ale také přebujelost „perverzního“ sociálního státu, který umožňuje muslimům

(a nejen jim) pohodlně žít na sociálních dávkách a nenamáhat se hledat si práci ani přijmout německý způsob života. Právě v analýze systému státní podpory je Sarrazin nejpre-svědčivější, když tvrdě kritizuje definici chudoby OECD, podle níž hranice prahu chudoby odpovídá 60 % průměrného platu v daném státu, a ukazuje, že německá spodní vrstva závislá na sociálních dávkách má ve srovnání se střední třídou kupříkladu v Česku vyšší kupní sílu, nehledě na řadu skutečně chudých zemí, a proto nemá ani motivaci pracovat, ani práci hledat (str. 135). U imigrantů-muslimů se tento problém ještě zvětšuje, protože se mají mnohem lépe než v zemích svého původu, přitom však nemusejí pracovat a svým způsobem života nemotivují k práci ani své děti. Sarrazin navrhuje výrazně seškrtnat sociální dávky a jejich vyplácení vázat na školní docházku dětí; z nich chce ovšem – v případě, že jsou dětmi imigrantů – v duchu nucené asimilace udělat Němce: „Kdo chce zůstat Turkem nebo Arabem a chce to také pro své děti, ten se bude mít lépe v zemi svého původu. A kdo se zajímá jen o otevřenou náruč německého sociálního státu, ten už u nás není vítaný vůbec.“ (s. 324)

Ostře protiislámská rétorika je také patrná v kapitole, která se věnuje školství. Sarrazin svou argumentaci odvíjí od výsledků srovnávací studie PISA 2006 a dochází k názoru, že neúspěšnější země – Finsko a Jižní Korea – jsou národnostně homogenní a měly „z historického hlediska málo nebo žádné přistěhovalce, resp. je na základě kvalifikačních aspektů silně vyseletovaly“ (s. 212). Přitom přehlíží skutečnost, že na třetím místě v žebříčku se umístilo sedmnáctimiliónové Nizozemsko, ve kterém žije téměř milión muslimů, stejně jako se nezmiňuje, že studie *Muslimisches Leben in Deutschland*¹⁰ ukazuje, že zejména muslimské dívky v Německu naopak velmi často dosahují vyššího vzdělání než jejich rodiče. Mylnost teze o zhoršující se úrovni vzdělání imigrantů ukazuje i studie PISA za rok 2009, podle níž se děti s migračním původem v porovnání s rokem 2000 výrazně zlepšily v kompetenci čtení a porozumění textu – na rozdíl od dětí německého původu.¹¹

Podobně manipulativně Sarrazin postupuje i v kapitole o demografii a vývoji obyvatelstva, když si stěžuje na kontinuálně se snižující porodnost německých rodiček (především akademiček) v porovnání s porodností u spodních vrstev obyvatelstva a především muslimek – čímž podle něho Německo hloupne. Sarrazin přitom tvrdí, že Německo se s negativním trendem nižší porodnosti potýká už od konce první světové války, přičemž výjimku tvoří pouze poválečný baby-boom 50. let; nacistickou rodinnou politiku, díky níž se podařilo zvýšit porodnost až na 2,4 dítěte na matku v roce 1942 a kterou konečkonců sám Sarrazin zanesl do přehledného grafu (s. 340), v textu ovšem nijak nezmiňuje ani nekomentuje. Inspiraci k motivaci k vyšší porodnosti pak hledá v rodinné politice USA nebo Francie, kde se míra fertility blíží klíčové hranici pro zachování počtu obyvatelstva 2,1 dítěte na matku (s. 345). Zamlčuje ovšem, že například Francie dosahuje takto vysokého čísla především právě díky vysoké porodnosti žen, které pocházejí z Turecka, Alžírsko, Maroka nebo Tuniska a ve velké většině případů se jedná o muslimky.

¹⁰ Sonja Haug, Stefanie Müssig a Anja Stichs, *Muslimisches Leben in Deutschland* (Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2009).

¹¹ OECD (Hrsg.), *Die Internationale Schulleitungsstudie der OECD (PISA 2009), Ergebnisse: Zusammenfassung* (Paris: OECD, 2010), <http://www.oecd.org/dataoecd/34/62/46619634.pdf>.

Sarrazinovi nelze upřít snahu vedle provokativní kritiky nabídnout řešení, o kterých je v řadě případů možné diskutovat. V oblasti školství navrhuje posílit transparentnost výsledků a konkurenci mezi školami, tím že se kompetence spolkových zemí ve školství převede na federální úroveň a tím se sjednotí. Dále doporučuje zavést povinnou docházku do mateřských školek už od tří let, celodenní výuku ve školách a především systém každoročních srovnávacích testů nejenom v jednotlivých předmětech, ale také v inteligenčním kvocientu; výsledky pak budou porovnány se socioekonomickým indexem původu žáků, a tím bude možné školy srovnat. Vedle toho navrhuje zavést školní uniformy k zastření sociálních a etnických rozdílů a stanovit kvóty pro maximální počet dětí s jinou mateřštinou než němčinou (s. 249–259).

Zvláště rodinná politika podle Sarrazina pak nabízí řešení, která se v řadě ohledů blíží pokusu o sociální inženýrství: zvýšení prestiže heterosexuálního manželství, celodenní péče o děti od jeslí až po základní školy, snížení věku ukončení akademického vzdělání, místo přídávků na děti jednorázová prémie 50 000 eur za každé živě narozené dítě u matek s ukončeným vysokoškolským vzděláním před dovršením 30. roku života (u nevysokoškoláků přídávky na děti snížit, resp. je převést do podpory dětí přímo ve školách), vyplácení rodičovských příspěvků, daňové výhody a odměna za počet dětí při odchodu do důchodu, a to na úkor bezdětných lidí (str. 378–390).

V závěru knihy Sarrazin nabízí dva radikálně odlišné „satiricky míněné“ scénáře vývoje německé společnosti. V tom prvním, nazvaném „Noční můra“ (s. 396–404) popisuje Německo, které na základě ideálu rovnosti všech lidí i kultur podporuje multikulturalismus na úkor skutečné integrace (tedy v podstatě asimilace) a ve kterém muslimové díky udělenému volebnímu právu na komunální úrovni zespoda postupně zcela ovládnou německou politiku a nakonec potlačí německou kulturu ve prospěch islámu. Ve druhém, alternativním scénáři (s. 404–408) si Německo díky aktivní rodinné politice a reformě školství dokáže udržet demografickou i hospodářskou stabilitu. Jednou z příčin této stability je ovšem ještě přísnější imigrační politika než dosud, kterou v Sarrazinově podání schválí nová spolková vláda po volbách v roce 2013 v reakci na teroristické útoky a růst pravicového extremismu v zemi.

V kontextu celé knihy vyvolává údiv skutečnost, že se ekonom Sarrazin hlouběji nezajímá o to, jestli by jeho navrhovaná politika byla finančně realizovatelná. Právě to je klíčový nedostatek publikace, která přináší spíše černobílou, zkrácenou kritiku a provokativní teze, než aby nabízela v německých podmínkách uskutečnitelná řešení. Přestože tak má Sarrazin v základní identifikaci mnoha problémů do velké míry pravdu a z hlediska integrace (v obecném smyslu úspěšného začlenění imigrantů do společnosti) jsou nejproblémovější skupinou imigrantů skutečně přistěhovalci vyznávající islám, nenabízí jeho argumentace, vedená v duchu nacionalistického šovinismu konce 19. století, cestu k úspěšnějšímu a výkonnějšímu Německu, protože zcela odmítá myšlenku, že by migrace – byť především z neevropských zemí – mohla být zdrojem inovace a pokroku a jakou takovou ji zcela odmítá. Stejně tak striktně autor popírá možnost, že by se muslimové – ovšem v širším smyslu všichni imigranti – mohli stát Němci, a už vůbec si neklade otázku, zda k problémům v integraci imigrantů nepřispívá v řadě ohledů sama německá společnost a polovičatá německá imigrační a integrační politika. Vedle záměrného zkracování statistických údajů a selek-

tivního výběru dat se právě v jednostranném, rasismu se blížícím označení kolektivního viníka údajného německého úpadku skrývá největší nebezpečí celé Sarrazinovy knihy, protože do jedné kategorie spolu s problémovými přistěhovalci umísťuje i velké množství těch imigrantů, kteří v Německu dosáhli sociálního vzestupu, uchovali si (alespoň zčásti) svou původní identitu a bylo by možné je označit za příklady úspěšné integrace.

Hlavní přínos knihy lze nalézt v oblasti, ve které se Sarrazin na základě své zkušenosti odborně vyzná nejlépe: finanční a sociální politice. Jen stěží lze vyvrátit jeho tezi, že přebujelý a neflexibilní sociální stát prostřednictvím relativně vysokých sociálních dávek přispívá k úpadku Německa tím, že zajišťuje vrstvě nezaměstnaných či sociálních slabých relativně slušný životní standard, čímž tuto vrstvu demotivuje ke snaze uspět na pracovním trhu, a tato demotivace je pak přenášena i na potomky, a tím i do školského systému. Nelze nic namítnout ani proti tomu, že podstatnou část této vrstvy skutečně představují přistěhovalci, kteří jsou mezi příjemci sociálních dávek nadprůměrně zastoupeni.

Sarrazin si proto vedle většinou ostré kritiky za své názory vysloužil i veřejnou – byť podmíněnou – pochvalu od řady obecně uznávaných společenských a politických autorit, včetně ex-kancléře Helmuta Schmidta¹² či někdejšího ministra financí velké koalice kancléřky Angely Merkelové 2005–2009 Peera Steinbrücka (oba SPD). Steinbrück sice jednoznačně odmítá etnická, biologická a genetická kritéria, která jsou podle něj „plochým sociálním darwinismem“ a „otravují debatu“ o integrační politice, s velkou částí Sarrazinovy knihy s výjimkou posledních kapitol lze ovšem podle něho souhlasit, navíc „její ohlas je založen na tom, že v ní mnoho lidí poznává své každodenní problémy s integrací“.¹³ Steinbrückovu převážně pozitivní reakci je možné přičíst tomu, že velká část těchto lidí s osobní zkušeností s integrací – ať už „etničtí“ či naturalizovaní Němci – jsou právě voliči SPD, protože více než příznivci ostatních stran žijí ve městech a městských částech s vysokou koncentrací přistěhovalců. Nespokojenost těchto voličů s výsledky reformního programu Agenda 2010 či imigrační a integrační politikou posledního desetiletí, která nese zejména rukopis SPD, byla jednou z příčin debaklu sociální demokracie ve volbách do Spolkového sněmu v roce 2009. Zatímco ostatní strany Sarrazinovy teze rychle odsoudily, pro SPD je debata o Sarrazinově knize o to nepříjemnější, že ji napsal jeden z jejich dlouholetých členů, který má renomé člověka, který se na rozdíl od jiných politiků nebojí říkat věci na rovinu.

Sarrazin svou publikací a svými názory do velké míry reprezentuje obavy lidí z budoucnosti Německa i své vlastní. Potvrzuje to i profil kupců jeho knihy, který pro deník *Süddeutsche Zeitung* zpracovala *Gesellschaft für Konsumforschung* (GfK): přestože každý pátý člověk, který si koupil knihu *Deutschland schafft sich ab*, absolvoval pouze povinnou školní docházku, jsou typickými čtenáři Sarrazina lidé ze střední třídy: u 77 % kupců přesa-

¹² V rozhovoru pro týdeník *Die Zeit* Helmut Schmidt prohlásil: „Pasáže, které se týkají cizinců a které německé tisk naprosto strhal, vypadají v celkové souvislosti tohoto interview zcela jinak. Kdyby se vyjádřil více společensky, mohl bych s ním ve velké části interview souhlasit.“ Giovanni di Lorenzo, „Verstehen Sie das, Herr Schimidt?“, *Die Zeit*, 12. 11. 2009, <http://www.zeit.de/2009/47/Helmut-Schmidt-47?page=all>.

¹³ anr/dapd, „Steinbrück prangert Umgang mit Sarrazin an“, *Spiegel-Online*, 15. 11. 2010, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,729113,00.html>.

huje čistý měsíční příjem 2 000 eur, polovina má nejméně maturitu.¹⁴ Fenomenální úspěch Sarrazinovy knihy odráží skutečnost, že stále větší počet lidí v Německu velmi kriticky vnímá stávající sociální a integrační politiku a proměnu homogenního, národního státu v multikulturní společnost. Jak ukázala studie Friedrich-Ebert-Stiftung *Die Mitte in der Krise*, publikovaná v říjnu 2010,¹⁵ šíří se v německém obyvatelstvu proticizinecké nálady jako výraz existenčního strachu velkého množství obyvatel pocházejících z nižší a stále více i střední vrstvy obyvatel. Debata kolem Sarrazinovy knihy tak do velké míry poukazuje na to, že současné německé strany nedokážou svou sociální a integrační politikou nabídnout voličům uspokojivější řešení.

Podle řady politologů i průzkumů veřejného mínění se tak otevírá prostor pro novou, pravicově populistickou stranu. Určitým testem vlivu diskuze o publikaci Thila Sarrazina na německou politiku a společnost bude supervolební rok 2011 – hned v sedmi spolkových zemích se totiž konají volby do zemských parlamentů, v dalších dvou pak volby komunální. Pro další vývoj německé politiky, nejen imigrační a integrační, pak bude důležité, jestli dokáže posílit pravicově extremistický, resp. neonacistický tábor v čele s NPD.

Michal Dimitrov

Rainer Baumann, *Der Wandel des deutschen Multilateralismus (Eine diskurs-analytische Untersuchung deutscher Aussenpolitik)*. Baden-Baden: Nomos, 2006. 233 s. ISBN 3832920870

Publikovaná disertace Rainera Baumanna si jako své hlavní téma vzala německý multilateralismus – významný a trvalý rys německé poválečné zahraniční politiky. Kniha se tématem vymezuje vůči početným publikacím, které vznikaly v době po sjednocení Německa, a které zkoumaly pohyb německé zahraniční politiky mezi dvěma póly – lpěním na konceptu *Zivilmacht* a příklonem k „mocenské“ zahraniční politice. Baumann do této debaty, ve které nakonec dominovalo přesvědčení o kontinuitě německé zahraniční politiky, nevstupuje; spíše než po kontinuitě se dotazuje po proměně konceptu německého multilateralismu. Autorovou tezí je, že se německý multilateralismus a jeho obhajoba vnitřně proměnily, ovšem tato změna není zachytitelná perspektivou mezinárodních vztahů, která zůstává uvězněna ve zkoumání vnějších projevů a není schopna zachytit podstatu proměny německého multilateralismu.

Baumann vychází z rozsáhlé pramenné základny, zahrnující projevy a koncepty, ale i početné studie zabývající se zahraniční politikou Německa po sjednocení, která mu umož-

¹⁴ Tobias Kniebe, „Thilo Sarrazin und seine Leser: Wer hat Angst vorm fremden Mann“, *Süddeutsche Zeitung*, 8. 1. 2011, <http://www.sueddeutsche.de/kultur/thilo-sarrazin-und-seine-leser-wer-hat-angst-vorm-fremden-mann-1.1043753>.

¹⁵ Oliver Decker et al. (Hrsg.), *Die Mitte in der Krise. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2010* (Berlin, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2010).